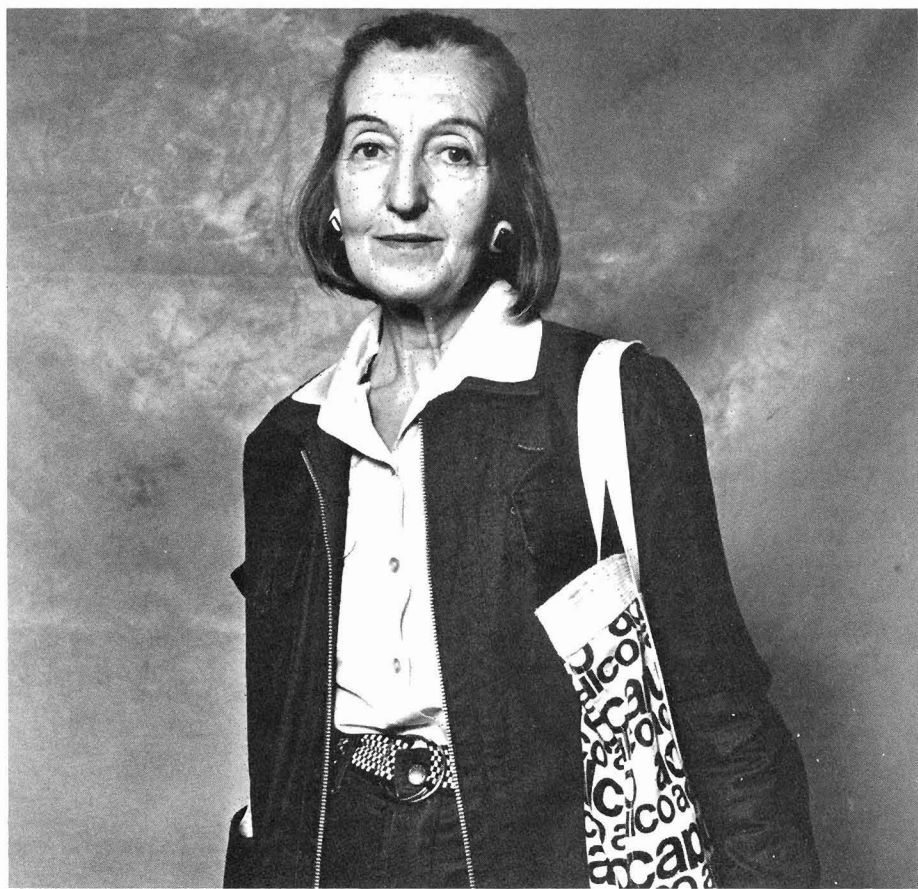

De Parijse School (III)

De grammatica

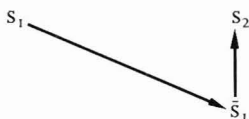
De elementaire structuur en het semiotisch vierkant, het generatieve traject: elementaire éconcé, aantal actanten, oorspronkelijke relaties, modaliteiten; de omzetting in discours: subject, geschiedenis, waarheid

Van een theorie die wetenschappelijk wil zijn, mag natuurlijk worden verwacht dat zij op basis van zo enkelvoudig en algemeen mogelijke grondbegrippen is opgebouwd. Indien een dergelijke theorie naar een hiërarchie van metatalen verwijst, dan moet de metataal, op een bepaald niveau geplaatst, als het diepste niveau worden beschouwd, al was het maar voorlopig; zij moet tevens de elementaire semiotische categorieën bevatten – ‘waarbij het bijvoegelijke naamwoord *elementair*, als tegenstelling van *complex*, wordt gebruikt om de meest enkelvoudige aspecten, herleid tot het wezenlijke, van een verschijnsel te karakteriseren’ (p. 118). De weergave van deze begrips- en metatalige constructie vormt de semiotische *grammatica*.

Ten tijde van de *Sémantique structurale*, in 1966, beriep de onderzoeker zich op het fonologische model. Toch kon de semioticus er niet mee volstaan termen te koppelen en paradigmatische opposities op te stellen; hij moest daarenboven modellen uitwerken die de organisatie van de betekenis nabootsen. Dit is de rol geweest van wat thans in brede kring bekend staat onder de naam *semiotisch vierkant*. We beperken ons tot drie opmerkingen over de totstandkoming en de toepassing ervan. Vanuit een paradigmatisch gezichtspunt is de opstelling van het vierkant sinds *Sémantique structurale* de uitkomst van de analyse van twee fundamentele bewerkingen (operaties): de assertie en de negatie. De Dic-

Oorspronkelijk: ‘L’École de Paris’, hoofdstuk 1 van J.C. Coquet (red.), *Sémiotique. L’École de Paris*. Parijs (Hachette) 1982, derde en laatste deel ervan, pp. 48-64 (de eerste twee delen zijn gepubliceerd in *Versus* 1986, nr. 2 en nr. 3). Vertaling: Jack Post en Henk Hoeks, met dank aan Emile Poppe.

tionnaire beschouwt ze als meta-universalia (p. 411). Als we de samenhang tussen deze bewerkingen die de 'reeds-bestaande-zin' articuleren, in de vorm van een grafische voorstelling proberen te beschrijven (in *Sémantique structurale*, p. 249, merkt A.J. Greimas op dat 'de inhoud, welke ook, eerst moet bestaan voordat deze vervolgens ontkend of bevestigd kan worden'), moeten we de nadruk leggen op de eerste bewerking, de negatie; zij voert tot de opstelling van een eerste type binaire oppositie, te weten de relatie van *tegenspraak*. Anders gezegd, wanneer men een kleinste betekeniseenheid, *seem*, s_1 genaamd, poneert, poneert men gelijktijdig het contradictoire *seem* ervan, $\bar{s}_1$. De bewerking die hierop volgt, bestaat uit het verbinden van $\bar{s}_1$ met zijn vooronderstelde term s_2 . Dus op de bewerking van de negatie, die disjunctief van aard is, volgt de bewerking van de assertie, die conjunctief van aard is. Wij hebben dus te maken met 'die categorie betreffende de kwaliteit van het oordeel' die Kant *Verknüpfung* noemde (syntethisch oordeel)¹³⁶; door het bestaan van een van de twee dimensies van het semiotisch vierkant, die deixis worden genoemd (p. 87), hier $\bar{s}_1 - s_2$, te bevestigen voorziet de operatie van assertie in een cognitieve vooruitgang. In dit model kan men dus slechts via het contradictoire $\bar{s}_1$ het contraire s_2 bereiken. Grafisch weergegeven ziet dit er als volgt uit:

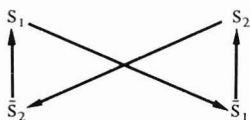

De hiermee symmetrische bewerking, die vanuit s_2 vertrekt, produceert op dezelfde wijze, door negatie, $\bar{s}_2$ (ik ontken s_2 en poneer daarmee $\bar{s}_2$), vervolgens door assertie van $\bar{s}_2$, s_1 (ik asserteer $\bar{s}_2$ en ik poneer s_1).

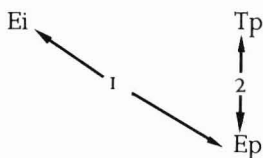
Het is nu mogelijk het tweede type binaire oppositie een logisch-semantische status te verlenen, de oppositie van *contrariëteit*: 'de twee oorspronkelijke termen s_1 en s_2 zijn beide vooronderstelde termen' (p. 31). De semantische s_1 vs s_2 was het resultaat van een intuïtief vatten; s_1 en s_2 verkrijgen, wanneer de twee trajecten symmetrisch zijn (alleen dan 'behoren de twee vooronderstelde oorspronkelijke termen tot een en dezelfde categorie', p. 30), een status van gelijktijdige aanwezigheid en gaan een relatie aan waarbij zij elkaar vooronderstellen. De correlering van de beide trajecten brengt het semiotisch vierkant voort; geconstrueerd uitgaande van de twee bewerkingen (de negatie en de

136. A.J. Greimas, *Sémantique Structurale*. Parijs (Larousse) 1966, pp. 249 en 251.

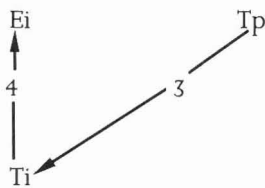
assertie), brengt het zes relaties tot stand: twee relaties van *wederzijdse vooronderstelling* (s_1 vs s_2 en $\bar{s}_1$ vs $\bar{s}_2$), twee relaties van *contradictie* (s_1 vs $\bar{s}_1$ en s_2 vs $\bar{s}_2$), twee relaties van enkelvoudige vooronderstelling, of meer in het bijzonder, hier (pp. 30 en 55) van *complementariteit* ($\bar{s}_1$ vs s_2 en $\bar{s}_2$ vs s_1):

De Dictionnaire stelt dat het semiotisch vierkant zijn 'definitieve weergave' heeft gevonden (p. 31). Het model legt echter minder de nadruk op de relaties dan op de operaties die er de basis van vormen. We hebben dus te maken met georiënteerde trajecten. Als we blijven staan bij de opstelling van de twee symmetrische en complementaire trajecten die tezamen het semiotische vierkant vormen, dan overheerst het paradigmatische gezichtspunt. Heel anders wordt het echter zodra de logisch-semantiche operaties ons langs een soort ononderbroken weg vanuit het vertrekpunt s_1 naar het punt s_2 brengen en vervolgens, niet langs een omgekeerde weg, maar in feite langs een *andere* weg van s_2 naar het punt van aankomst s_1 . We zullen twee voorbeelden geven. Het eerste voorbeeld is ontleend aan een gezamenlijke analyse waaraan G. Bucher, C. Chabrol, P. Fabbri en E. Landowski hebben meegewerkt. Deze analyse is door A.J. Greimas overgenomen en bijgewerkt onder de titel: *Analyse sémiotique d'un discours juridique* (La loi commerciale sur les sociétés et les groupes de société). Het logische model nummert de bewerkingen die de vier transformaties tot stand brengen van 1 tot 4. Men gaat uit van een verzameling eenheden, in dit geval acteurs die zijn voorzien van hun individuerende kenmerken (Ei); aan het einde van een eerste transformatie verliezen zij 'hun integriteit waardoor ze slechts als partitieven worden beschouwd, dat wil zeggen als individuen waarvan enkel de bepalingen die zij delen met hun soortgenoten, die tot dezelfde verzameling behoren, in beschouwing worden genomen' (Ep). Een tweede transformatie voegt de 'individuen die als delen zijn bepaald samen met het geheel dat door hun eigenschappen logisch wordt voorondersteld'. De collectieve actant komt dus tot stand op basis van een totaliteit die uit delen is opgebouwd (Tp):

Dit model werd door Eric de Kuyper en Emile Poppe toegepast in hun analyses van de wereld van het schouwspel (ons tweede voorbeeld). De toeschouwer die aanvankelijk een eenheid te midden van andere is (Ei), krijgt, gaandeweg de sequenties die hem tot zijn plaats in de zaal leiden (het gaan, het binnenkomen, het schouwspel), het partitieve karakter dat noodzakelijk is voor zijn transformatie in toeschouwer (Ep); zijn binnenkomst in de zaal en het verloop van het schouwspel transformeren hem in toeschouwer *strictu sensu*, anders gezegd in collectieve actant, 'partitieve totaliteit' (Tp). Maar daarmee is het proces nog niet afgelopen, zoals de tekst van Greimas ons leert, en de twee volgende operaties, 3 en 4 genummerd, mogen niet de symmetrische en omgekeerde spiegeling zijn van de voorafgaande bewerkingen. De transformaties hebben nu betrekking op een collectieve actant. De collectieve actant wordt bijvoorbeeld door een benoemingsproces een 'geïndividueerde acteur', een bijzondere maatschappij (Ti); 'de volgende bewerking is een samenvoeging waardoor een bijzondere maatschappij wordt opgenomen (geïntegreerd) in de commerciële maatschappij als klasse. De maatschappij opgevat als geheel (integraal) is een ware zedelijke persoon, een volwaardige juridische actant' (Ei).¹³⁷

Het is duidelijk dat de aanvangsstatus Ei, die aan de eerste transformatie voorafgaat, niet identiek kan zijn met de uiteindelijke status Ei die het gevolg is van de vierde transformatie. Evenmin mag de commerciële maatschappij als zedelijke persoon worden verward met 'een verzameling acteurs voorzien van hun individuerende kenmerken'. Op dezelfde wijze zal men stellen dat de sequenties die 'de ruimte van het schouwspel' afsluiten (het verlaten van de zaal, en het terugkeren) de collectieve actant (Tp) niet terugbrengen tot zijn aanvangsstatus van eenheid te midden van andere (Ei). In dat geval zou men immers voorbijgaan aan de drie voorgaande transformaties en aan het feit dat zij zich in het geheugen hebben vastgezet. Precies zoals in het discours, volgens de *Dictionnaire* (pp. 23 en 31), bepaalde argumentatieve voegwoorden

137. A.J. Greimas, *Sémiotique et sciences sociales*. Parijs (Seuil) 1976, pp. 98-99 en 104.

zoals *jawel* 'sporen van eerder uitgevoerde syntactische bewerkingen bewaren.'

Om beide vierkanten, waarvan het ene bestaat uit twee symmetrische en omgekeerde trajecten en waarvan het andere is opgebouwd op basis van een evolutief proces dat berust op vier achtereenvolgende transformaties, van elkaar te onderscheiden, stellen we voor het eerste vierkant *taxinomisch* en het tweede *dialectisch* te noemen.

We hebben gezien dat de Parijse School aan het semiotisch vierkant niet alleen de weergave van de opbouw, maar ook die van de produktie en het vatten van de betekenis toevertrouwde. Opgevat als *constitutioneel model* (de terminologie is van 1966), dient de elementaire structuur als grondslag voor het 'omvattende generatieve traject' (p. 65). Wij zullen er mee volstaan enkele kenmerken te accentueren van de syntactische en semantische componenten van deze 'ideale constructie, die onafhankelijk is van (en voorafgaat aan) de natuurlijke talen of de natuurlijke werelden' (p. 160). De fundamentele syntactische component omvat momenteel, te verwachten ontwikkelingen daargelaten, de relaties en operaties, in het bijzonder de transformaties waarvan wij hebben gezegd dat ze constitutief waren voor de elementaire betekenisstructuur. Op dezelfde wijze geleedt de fundamentele semantische component op het semiotisch vierkant enkele zeer algemene categorieën, die in feite worden beschouwd als 'ad hoc universalialia' (p. 412) en representatief zijn voor een indeling van het semantische universum volgens de verhouding *individu/maatschappij*. Aan het individuele universum zou dan het paar *leven/dood* ten grondslag liggen, waarvan *Sémantique structurale* reeds gebruik maakte bij de analyse van Bernanos. Aan het sociale of collectieve universum zou de aan Claude Lévi-Strauss ontleende categorie *natuur-cultuur* ten grondslag liggen. Elk van deze verhoudingen (en dus elk van de termen van de elementaire structuur) is, in tweede instantie, het voorwerp van waarde-oordelen; zo is een 'deixis' van het semantische universum (p. 87), die overeenkomt met de relatie $s_1 - \bar{s}_2$ of met de relatie $s_2 - \bar{s}_1$, laten we zeggen */leven - niet dood/* of het symmetrische daarvan */dood - niet leven/*, naargelang van de keuzen van het discours homologiseerbaar met een positieve of negatieve waarderende deixis. Door 'een deixis van het semiotisch vierkant als euforisch, en (...) de tegengestelde deixis als dysforisch te waarderen, lokt een dergelijk discours de positieve en/of negatieve waardering uit van elk van de termen van de elementaire betekenisstructuur' (p. 396).

Op dit diepte-niveau van de grammatica moet de semioticus ervoor zorgen geen andere dan logisch-semantische verbindingen die betrekking hebben op de termen mee te laten spelen. Wanneer hij overgaat

tot een oppervlakte-niveau, moet de semioticus de *conversieregels* opstellen die berusten op het tweeledige beginsel van de equivalentie en het surplus aan betekenis (zie p. 72): 'Met de relaties (die de taxonomische basis van de syntactische diepte-structuur vormen) en met de bewerkingen-transformaties (die ten aanzien van deze basis worden uitgevoerd), komen op een meer oppervlakkig niveau 'toestanden' en wijzen van 'doen' overeen, geformuleerd in *énoncés van toestand* en *énoncés van handeling*, waarbij de *énoncés van handeling* de *énoncés van toestand* regeren, precies zoals de transformaties relaties bewerken' (p. 382). Aan de zijde van de semantische component van hetzelfde niveau vinden de categoriale termen van de fundamentele semantiek een invulling in de narratieve trajecten van de actanten van de narratieve oppervlakte-semantiek. Daarom vormt 'het narratieve traject het syntactische kader van de accumulatie (niet alleen additioneel maar ook memorieel (...)) van de waarden' (p. 332). Als we nu terugkeren naar de *elementaire énoncé* ('de overgang van het syntactische diepteniveau naar dat van de oppervlakte correspondeert *grosso modo* met de overgang van de verzamelingenleer naar de propositie-logica', p. 381), dan kunnen we zeggen dat de Parijse School deze opvat in de trant van L. Tesnière en H. Reichenbach, 'als een relationele uitbreiding van het predikaat: als functie projecteert dit als eind-termen van de relatie, de "functieven", die wij actanten noemen' (p. 382). Door een dergelijke benadering kunnen we zowel de *énoncés van toestand* invoeren:

F junctie (S; O)

als de *énoncés van handeling*:

F transformatie (S; O)

We zullen hierbij een tweetal opmerkingen maken: de semioticus verdubbelt deze twee actanten van het *elementaire énoncé*, die aangeduid worden als S (Subject) en O (Object), met een daaraan parallel actantiel paar, bestaande uit een Destinateur en een Destinataire. Dat zijn, volgens de *Dictionnaire*, de vier actanten van het verhaal. Deze twee belangrijkste actantiële categorieën werden sinds *Sémantique structurale* (1966) erkend. Greimas voegde er, nochtans niet zonder enig voorbehoud, dat moeten we toegeven, een derde aan toe, omdat hij, in navolging van de relatie substantief (actant) – bijwoord (*circonstant*), zoals deze in de *Eléments de syntaxe structurale* van L. Ternière voorkomt, de actantiële status van het Subject en het Object aan de ene kant en van de Destinateur en Destinataire aan de andere kant stelde tegenover de *circonstantiële* status van de Adjuvant en Opposant. Deze derde categorie werd hem ingegeven door de inventaris van Wladimir Propp, die het sprookje definieert

als een verhaal met zeven 'personages' (de Aanvaller, de Geveer, de Helper, het gezochte Personage en de Vader daarvan, de Opdrachtgever, de Held, de Verrader). Ondanks de talrijke trekken van syncretisme kon men immers in de Helper, maar ook gedeeltelijk in de Geveer, de uitdrukking van een nieuwe categorie onderkennen, die van de Adjuvant, terwijl het correlaat ervan, de Opposant, samenviel met de Aanvaller en gedeeltelijk met de Verrader. Deze binaire driedeling

Destinateur – Destinataire

Subject – Object

Adjuvant – Opposant

lijkt ons ook nu nog te dicht bij het Proppiaanse narratieve schema te staan om als algemene grondslag te dienen voor de analyse van zowel linguïstische (verbale wereld) als niet-linguïstische processen (natuurlijke wereld). Het is dan ook niet verwonderlijk dat de *Dictionnaire* zonder van de praktijk van het opstellen van binaire paren af te stappen, slechts vasthoudt aan de substantieve geledingen, dus aan de twee eerste categorieën. Zou deze tweedeling op haar beurt bestand zijn tegen de kritiek? We kunnen vaststellen dat de beide categorieën zich niet op hetzelfde semantische vlak bevinden. De onderliggende relatie dominant-gedomineerd stelt ze tegenover elkaar. Er bestaan dus twee semantische universa, al naargelang of het hiërarchisch hogere niveau van de Destinateur-Destinataire al dan niet wordt gerepresenteerd. Elke *on-omkeerbare* macht (bijvoorbeeld die van de Institutie, meer in het bijzonder van de Ideologische Staatsapparaten (Louis Althusser), net zoals die van de Vader of van God enzovoort) is afkomstig van de Destinateur en bepaalt deze. Indien het Subject en het Object kennelijk in een relatie tot elkaar staan, waarbij ze elkaar veronderstellen (en zich dus op een niveau van gelijkheid of autonomie bevinden), neemt de Destinateur een gezagspositie in ten opzichte van de Destinataire. Het is een ten opzichte van het traject van het subject transcendente instantie, zegt de *Dictionnaire*, p. 244. Modaal gezien is de Destinateur dus de actant die *de jure* over genoeg macht (kunnen) beschikt om aan degene die zich tegenover hem bevindt verplichtingen op te leggen waarvan hij heeft besloten dat hij ze door hem uitgevoerd wil zien (modaliteit van het *moe-ten*). Voortaan zullen we de actant die zich in deze positie van een *on-omkeerbare* ondergeschiktheid bevindt, *deontisch* noemen. Als we aannemen dat deze analyse juist is, dan omvatten twee oorspronkelijke

relaties drie actanten, te weten de Destinateur (D), het Subject (S) en het Object (O):

R (S, O) vs R (D, S, O).

Onze tweede opmerking betreft de hiërarchische indeling van de elementaire vormen van de énoncé en de verheldering van de overdeterminerende modaliteiten zoals het kunnen, het moeten, het weten en het willen. Uitgaande van de énoncés van handeling en de énoncés van toestand zoals die door de *Dictionnaire* zijn vastgelegd, kan men allereerst een samenstel van mogelijke combinaties opstellen waarin de ene énoncé de andere regeert; de regerende wordt modaal, de geregeerde *descriptief* genoemd. De *Dictionnaire* voert zo dus zulke uiteenlopende verschijnselen ten tonele als het *factitief* (het doen dat het doen modaliseert), de *veridictorische* (het zijn dat het zijn modaliseert; het gaat dus om de bepaling van 'het zijn van het zijn', p. 419), de *competentie* (het zijn dat het doen modaliseert) en de *performantie* (het doen dat het zijn modaliseert). Maar het is waarschijnlijk noodzakelijk nog verder te veralgemenen; bijvoorbeeld door het doen en het zijn in te delen onder vooronderstelde modaliteiten. Die rol valt toe aan de zojuist door ons genoemde predikaten, het kunnen, het moeten, het weten en het willen. Een van de hoofdlijnen voor verder onderzoek zou juist de analyse kunnen zijn van de rol van de modaliteiten bij het opstellen van een *actantiële typologie*. We zullen bijvoorbeeld zeggen dat de tweedeling van het semantisch universum op grond van het type constituerende, twee- of drieledige relatie verantwoordelijk is voor het optreden van een karakteriserende modaliteit, het *moeten*. Op deze modaliteit zal men een beroep moeten doen om de verhouding te expliciteren die het paar Subject-Object verbindt met de Destinateur. Zo gezien zou het nuttig zijn de rol te bepalen die in de narratieve oppervlaktesyntaxis achtereenvolgens wordt toegekend aan homogene betekenisvlakken zoals de modale *dimensie* en de modale *isotopie* (waarbij de eerste in tegenstelling komt te staan tot de tweede als de syntagmatische tot de paradigmatische invalshoek) of ook aan de *actantiële structuur* (waarbij de definitie van de actanten wisselt al naargelang van de ordening van de modale predikaten). De *Dictionnaire* onderkent dus twee dimensies, die als cognitief en pragmatisch worden aangeduid; we kunnen proberen dit domein te verbreden en naast de actanten van het weten en het kunnen (van het handelen), actanten van het willen (het willen opgevat in de logische en filosofische betekenis van het woord, als *affirmatie van het zijn*) te definiëren. Bovendien kunnen we met behulp van de analyse van hun positie op deze of gene isotopie een nieuwe specificering naar voren brengen. Laten we een actant van het kunnen nemen. We zullen dan bijvoor-

beeld, als we ons binnen de binaire relatie opstellen (die per definitie het *moeten* uitsluit), een Subject of Object kunnen bepalen van het 'wetenschappelijke' kunnen (geplaatst op de isotopie van het weten), van het 'politieke' kunnen (geplaatst op de isotopie van het kunnen) en van het 'filosofische' kunnen (geplaatst op de isotopie van het willen). We kunnen deze bewerking moeiteloos herhalen voor een actant van het weten of een actant van het willen.

We vatten het samenstel van combinaties van drie bewerkingen met behulp waarvan de actant achtereenvolgens bepaald wordt (de selectie van een dimensie, van een isotopie, van de oorspronkelijke relatie) kort samen in een tafel met een dubbele ingang, waarin de letters de beginletter van de desbetreffende modaliteit aanduiden. De M tussen haakjes (isotopie van het *moeten*) geeft de overgang naar de driedelige relatie aan:

Tafel van de modaliteiten

Dimensie Isotopie				
	We	K	Wi	
We (M)	WeWe (M)	KWe (M)	WiWe (M)	
K (M)	WeK (M)	KK (M)	WiK (M)	
Wi (M)	WeWi (M)	KWi (M)	WiWi (M)	

Opmerking: Als we even het hierboven genoemde voorbeeld nemen, de actant van het kunnen, herkennen we in de tafel de letternotatie van de drie weergegeven keuzen: KWe, KK, KWi.

Waar de *Dictionnaire* de actant poogt te definiëren wordt zijn status gebonden aan het verwerven of het verlies van de modale waarden. Het is ongetwijfeld nuttig de modaliteiten afzonderlijk te bekijken (hier verwerft de actant dit weten; daar verliest hij dat kunnen ...), maar het lijkt heel wat profijtelijker en methodologisch noodzakelijk over te stappen naar een structureel niveau. We zullen dan bijvoorbeeld aan de actant een modale structuur toekennen, dat wil zeggen een geordende predikatieve reeks bestaande uit drie – het weten, het kunnen en het willen (autonome actant) – of uit vier termen, wanneer de modaliteit die het weten, het kunnen en het willen regeert, het moeten is (deontische actant). Deze procedure komt in feite neer op het doorvoeren van een vierde specificering die na de selectie van een modale dimensie en een modale isotopie enerzijds en van de oorspronkelijke relatie anderzijds optreedt. We willen hier schematisch, ten einde onze gedachten te be-

palen, en met behoud van ons voorbeeld erop wijzen, dat de status van een actant van het kunnen verschilt al naargelang of deze wordt bepaald door de reeks willen-kunnen-weten of door de reeks weten-kunnen-willen. In het eerste geval is de affirmatie prospectief: de status moet nog worden verworven (initieel willen); in het tweede geval is de affirmatie retrospectief en de status reeds verworven (finaal willen); in het eerste geval hangt de status van de actant af van de volgorde kunnen-weten (waarin het kunnen het weten regelt: bijvoorbeeld het beproevende kunnen, of meer in het algemeen, het essay); in het tweede geval is de status afhankelijk van de volgorde weten-kunnen (waarin het kunnen voortspruit uit het initiële weten: bijvoorbeeld het technische of technocratische kunnen). Uitgaande hiervan wordt het mogelijk de lettemotatie uit te breiden; als de lezer zich herinnert, dat de eerste letter de semantische dimensie en de tweede de isotopie aanduidt, zal het hem niet moeilijk vallen een van de zojuist opgestelde formules aan te vullen, laten we zeggen KK, door er de actantiële structuur in op te nemen. Ze zou kunnen luiden:

WeKWi : K

De affirmatie (Wi) heeft betrekking op een verworven status (WeK). Gegeven de gekozen dimensie (K) en de gekozen isotopie (K), gaat het om een politiek kunnen. Een semeem ('eenheid op het vlak van de inhoud', p. 335) zal het geheel van de bepalingen uitdrukken. Op het vlak van het Object zou het semeem /technisch/ of /technocratisch kunnen/ en bij uitbreiding /organisatie/ kunnen zijn; parallel daaraan, op het vlak van het Subject, /technicus/, /technocraat/ of ook /diegene die een organisatievermogen (kunnen) bezit/. Met behulp van deze vierde bepaling kunnen we dus de elementen van een, zeker nog onvolledige, definitie naar voren halen van een actant op een gegeven moment van zijn narratieve traject.

Het laatste vlak van de grammatica wordt in beslag genomen door wat de *Dictionnaire* de discursieve structuren noemt: 'Zij hebben tot taak de semiotische oppervlakte-structuren voor hun rekening te nemen en deze "in discours om te zetten" door ze te leiden over de instantie van de enunciatie' (p. 160). In werkelijkheid, zo voegt de *Dictionnaire* daar onmiddellijk aan toe, zijn zij op dit moment nog niet verder dan het ontwerpstadium: 'We kunnen er als componenten nog niet meer van aangeven dan de domeinen die momenteel worden onderzocht' (ibidem). Hier worden voor ons dus nieuwe lijnen in het onderzoek uitgezet. Het algemene kader zou evenwel geen ander mogen zijn dan dat voor de meest abstracte structuren, en een discursieve syntaxis en semantiek moeten bevatten.

We waren reeds in de gelegenheid de problemen aan te roeren die de invoering van de instantie van enunciatie stelde (zie in het bijzonder deel I in *Versus* 2/1986, pp. 27 en 31). De beschrijving van de discoursituatie (niet alleen het ik-hier-nu, maar de vooronderstellingen en implicaties daarvan) boeit de onderzoeker die via deze benadering een toegang tot het werkelijke, tot het subject en de geschiedenis denkt te vinden. Hiervan leggen twee tegengestelde houdingen duidelijk getuigenis af. Roepen we eerst de keuzen van de Parijse School in herinnering. Het lijkt alsof voor haar het onderzoeksobject een énoncé is, of, meer algemeen gesteld, een *proces* dat de verbale en niet-verbale énoncés omvat. Deze keuze wordt hier opgelegd vanwege haar trouw aan het beginsel van immanentie; omdat zij zich opvat als een formele discipline (alleen de vorm, de betekenende structuur, leent zich voor een homogene beschrijving), ziet zij in de enunciatie een procedure, 'een bemiddelende instantie' (p. 216), wier optreden erin bestaat de componenten van het narratieve vlak om te zetten (converteren) in discours. De actant viel onder de actantiële en modale structuren. De omschrijving ervan wisselde afhankelijk van het punt op het narratieve traject waar de onderzoeker er de hand op had gelegd; hier, bijvoorbeeld, subject of niet-subject (al dan niet voorzien van de specifieke modale waarde van het willen); daar object gesitueerd op een bepaalde isotopie, en, iets 'verder', op een andere. Met de verandering van vlak wordt de actant, een syntactische eenheid, getransformeerd tot *acteur*, een discursieve eenheid. De *Dictionnaire* omschrijft deze laatste 'als een lexem (...) dat minstens drager is van een actantiële rol [bijvoorbeeld het weten-doen] en van een thematische rol [bijvoorbeeld de visser, of een of ander magisch voorwerp]' (p. 8). Net als de actant, is de *acteur* 'niet alleen de plaats waar rollen worden ingevuld (...), maar ook die van de transformaties ervan, waarbij het discours in wezen bestaat uit een spel van een achtereenvolgend verwerven en verliezen van waarden' (ibidem). Maar wanneer de *acteur* 'spreekt', stuiten we slechts op een simulacrum van spraak; wanneer hij 'luistert', slechts op een simulacrum van luisteren. Doordat het subject van de enunciatie met 'de twee actantiële posities van de énonciateur en énonciataire' (p. 125) samenvalt, blijft het impliciet en voorondersteld.

De omgekeerde houding beschouwt de ontbinding van de solidaire relatie tussen de signifiant (de vorm van de uitdrukking) en de signifié (de vorm van de inhoud) als een vaststaand feit. Zo bezien is het corpus (de signifiant) de plaats waar vooraf aan alle 'symbolisering' (de signifié) de betekenis tot stand komt. We citeren Julia Kristeva: dat wat de semioticus moet terugvinden, als hij de kracht bezit niet 'van angst terug te deinzen voor de afgrond die hij gewaar wordt', zijn 'de regulerende

factoren van de enunciatie, die ver vóór de verwerving van de beheersing van de syntaxis liggen', te weten 'het ritme en de intonatie', 'draggers van een driftmatigheid – van een negativiteit – waar de symbolisering geen vat op heeft gehad'.¹³⁸ Elke transcendente actant moet dus worden teruggebracht ten gunste van een subject dat wordt onderscheiden in een sprekend of luisterend subject. Op deze tweede mogelijkheid gaat Roland Barthes in zijn studie over de *Kreiseriana* van Robert Schumann uitvoeriger in. Het dynamische begrip muzikale betekening (*signification*) (dat een tegenstelling vormt met het restrictieve begrip betekenis, dat noodzakelijk 'symbolisch' is) maakt het ons volgens de auteur mogelijk 'van logica te veranderen'. Een aanduiding van het tempo in de partituur, *Rasch*, dat een vertaalmachine gladweg zou vertalen met 'snel', ontvouwt zich volgens Barthes, en wellicht alleen voor hem, in 'de waarheid van de signifiant': 'ik die geen Duitser ben en die ten opzichte van deze vreemde taal slechts een verbluft gehoor tot mijn beschikking heb, ik voeg hier de waarheid van de signifiant aan toe: alsof ik over een lid beschikte dat door de wind, door de gesel, was losgerukt en naar een welomschreven maar onbekende plaats van verstrooiing was meegevoerd'.¹³⁹ Naar we zien wordt de semiotiek uitgenodigd zich te richten op de bij voorkeur Lacaniaanse psychoanalyse, als men tenminste nog ooit de problematiek van het subject juist wil kunnen omschrijven. Daarom laat Julia Kristeva in haar artikel 'Sémiotique' in de *Encyclopaedia Universalis* (dl. 14, Parijs 1974, p. 862) de geboorte van de nieuwe semiotiek, die zij 'semanalyse' doopt, plaatsvinden met Freuds ontdekking van het onbewuste. De Parijse School haast zich echter niet in de ban van grote disciplines te raken zoals de zojuist genoemde (waar aan we de psychologie of de sociologie zouden kunnen toevoegen) die vaak hoog opgeven een wetenschapsgebied te bestrijken dat des te groter is naarmate hun benadering aarzelender en tastender is. De Parijse School tracht liever eerst de grenzen van haar (formele en niet substantiële) domein en het eigensoortige karakter van haar (kwalitatieve en niet kwantitatieve) methode te beveiligen. Een voorzorgsmaatregel, naar alle waarschijnlijkheid. Het is immers duidelijk dat de menswetenschappen niet het stadium hebben bereikt waarin een samenwerking tussen onderscheiden, maar relatief homogene gehelen zou leiden tot een werkelijke wisselwerking en dus tot een zekere wederkerigheid van uitwisselingen. We verwijzen hier naar de studies van Jean Piaget over de epistemologie van de wetenschappen.

138. Julia Kristeva, 'La fonction prédicative et le sujet parlant', in: *Langue, discours, société*. Parijs (Seuil) 1975, p. 257.

139. Roland Barthes, 'Rasch', in: *Langue, discours, société*. a.w., p. 227.

Een punt daarentegen, waarover de verschillende semiotische richtingen het eens lijken te zijn, is de kritiek op het communicatie-begrip. Het Subject is niet denkbaar buiten de relatie die het met het Object verbindt; het Object kan evenwel de vorm aannemen van een tweede Subject, dat 'geactorialiseerd', gesymboliseerd wordt door de jij. 'De toevoerder bezit een gelijk aandeel in elke taal', merkte M. Bréal aan het begin van deze eeuw op in zijn *Essai de sémantique*. Maar hiermee is niet alles gezegd; de delen zijn niet gelijk en symmetrisch. De informatietheorie die in de jaren vijftig de overhand had, heeft de mening doen postvatten dat de zender en de ontvanger (de destinataire en de destinataire) zich in een situatie van wederzijdse transparantie bevonden en dat de geproduceerde boodschap hen in het geheel niet verplichtte. Wat de regel voor de geconstrueerde talen blijft, is niet adequaat gebleken voor de bestudering van de taalsystemen en nog minder voor de natuurlijke werelden. De tijd lijkt nu ver weg dat men simpelweg met Roman Jakobson kon stellen dat 'een normaal communicatieproces werkt met een codeur en decodeur. De decodeur ontvangt een boodschap. Hij kent de code. De boodschap is nieuw voor hem en met behulp van de code interpreteert hij de boodschap'.¹⁴⁰ Toch hebben we, als we zoals noodzakelijk is rekening houden met de 'geschiedenis' van de acteurs, niet te maken met automaten die een neutrale informatie overbrengen of ontvangen, maar met subjecten die voorzien zijn van modaliteiten waarvan het hoogst onwaarschijnlijk zou zijn dat ze identiek zijn. De ik en de jij (de narrateur en de narrataire), die in parallelle of complementaire programma's verwickeld zijn, zijn dus noch isomorf (ze hebben niet dezelfde structurele identiteit) noch isotoop (ze liggen niet op hetzelfde betekenisvlak). Wil het begrip communicatie opnieuw aanvaardbaar zijn, dan moet men het herzien vanuit een dynamisch gezichtspunt. Een eenvoudig voorbeeld kan dit illustreren aan de hand van de meest alledaagse sociale 'werkelijkheid'. In een antropomorfe wetenschapsgeschiedenis, zoals we die aantreffen in *Le rationalisme appliqué* van Gaston Bachelard, wisselen de acteurs hun weten uit binnen de gemeenschap van wetenschapsbeoefenaren. Maar terwijl zij op grond van de thematische rol die zij vervullen ('geleerde') samen worden genomen, worden zij op grond van hun actantiële positie tegenover elkaar gesteld (Subject vs anti-Subject). We zien immers dat in de ontwikkeling van de geschiedenis breuken op het figuratieve vlak en tegenstellingen op het logische vlak optreden tussen de stellingen van laten we zeggen de geleerden van de achttiende en die van de twintigste

140. Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*. (1953), Parijs (Minuit) 1963, p. 33.

eeuw. De oplossing van de tegenstellingen veronderstelt echter een dynamisch proces; het gaat er niet langer om slechts de kenmerken van een relatie (a vs b) te beschrijven, maar ook om rekenschap af te leggen van de zo geschapen spanning en te zien hoe deze zich in de wisselwerking met elkaar ontwikkelt (a ↔ b); tenslotte dient het resultaat van de transformatie te worden bepaald (c). In die zin spreekt Bachelard van een 'voortschrijdende kennis'. De semioticus zal overigens niet nalaten erop te wijzen dat de interactie tussen de acteurs-subjecten en, meer in het algemeen, tussen de conflicterende actanten homologiseerbaar is met een van de hoofdfuncties van het Proppiaanse verhaal, 'de test'. We kunnen een dialectische fase in haar geheel in symbolen weergeven:¹⁴¹

$$(a \text{ vs } b) \rightarrow \text{transformatie} \rightarrow (a \leftrightarrow b) \rightarrow \text{transformatie} \rightarrow c$$

Met haar nadruk op de begrippen traject, posities, 'narratieve voortgang van het discours' (p. 243), met haar beklemtoning van 'de dynamiek van de actantiële rollen' (p. 302) en de veelheid aan modale invullingen, met haar opvatting van de acteur 'genaamd persoon als een veld van syntactische bewerkingen' waarop talloze 'in tactische en strategische manoeuvres' (ibidem) doorknede subjecten op elkaar in werken, laat de *Dictionnaire* eveneens geen onduidelijkheid bestaan over de keuze van de semiotische theorie: de polemische structuren hebben in de communicatie de overhand.

Het onderzoek van de instantie van de enociatie spoort ons aan tot een verdere doordenking van de status van de ik; bovendien zou de kritiek op het begrip communicatie het mogelijk moeten maken om het paar ik-jij, of de relatie Subject-Object, in een polemische structuur op te nemen. Tot besluit willen we met een enkel woord ingaan op een van de essentiële onderdelen van discursieve 'strategie': de beoordeling van het waarheidspreken van de gespreksdeelnemers.

In eerste instantie kan men ermee instemmen dat de normale, aan de veridictie ten grondslag liggende procedure bestaat uit het gelijkstellen van *waarheid* en *werkelijkheid*. De waarheid spreken komt er op neer te zeggen wat is. Het wetenschappelijk discours functioneert op basis van dit postulaat. De geschiedschrijving, om maar te zwijgen over de ideologische discoursen in het algemeen, heeft dezelfde houding. Zij zet volgens Michel de Certeau immers niets anders in elkaar dan 'scenario's van het verleden. Zij zet niets anders in werking, tenzij (en dat is de hoofdzaak) het geloof of de goedgelovigheid van het publiek. Door

141. Vgl. onze bijdrage in *Introduction à l'analyse du discours en sciences sociales*. Parijs (Hachette Université) 1979, pp. 140-152.

middel van fictie doet zij geloven'.¹⁴² Het mechanisme is waarschijnlijk nog algemener van aard, misschien gaat het wel om een universeel taalfeit, dat geformuleerd kan worden in de vorm van een regel: elke semiotische uiting wordt a priori het krediet van een waarheidswaarde toegekend. Oswald Ducrot merkt derhalve op dat de akt van vooronderstelling en de akt van affirmatie (en wat is elementairder?) de eigenschap gemeen hebben dat zij impliceren dat 'de ander moet geloven'.¹⁴³

Indien we de volgende bewering bevestigen:

Piet is gestopt met roken

dan houdt dat voor het paar waarheid-werkelijkheid een drietal gevolgen in:

1. het is waar dat Piet rookte (het vooronderstelde);
2. het is waar dat deze toestand is opgehouden (het gestelde);
3. het is waar dat jij met de ik deze dubbele waarheid deelt (het geïmpliceerde).

De manipulatie, het doen-geloven, zal dus des te gemakkelijker te realiseren zijn naarmate zij kan steunen op een voorafgaand, als het ware geïnstitutionaliseerd moeten-geloven. Dit buitensporige privilege van de betekenende praktijk bevestigt zich nog in het gebruik dat sommige maatschappelijke groepen maken van het vlak van de uitdrukking, van 'de materialiteit van de signifiant', zo stelt de *Dictionnaire*, alsof *prosodische* actanten, die als contrapunt van de actanten van het vlak van de inhoud optreden, eveneens de veridictoire rol op zich nemen: 'het *recto tono* reciteren van heilige teksten, de ritmische vervorming van de accentue-ringsschema's, bijvoorbeeld, suggereren het verborgen bestaan van een andere stem en van een "waar" discours dat deze stem houdt' (p. 417).

Natuurlijk komt er zodra de affirmatie is gesteld, een proces van ontkenning op gang. Precies zoals, binnen het constitutionele model, s_i niet geponeerd kan worden zonder de contradictie $\bar{s}_i$ te produceren, produceert de akt die het semeem /*waarheid*/ poneert, de contradictie /*onwaarheid*/. Naast dit oorspronkelijke paar, waarvan het belang bewezen is (de verhalen lijken overigens op hun beurt deze tweedeling te respecteren door de deceptieve of waarachtige *modus* aan te nemen)¹⁴⁴ plaatst A.J. Greimas nog een tweede stel categorieën: het /*geheim*/ en de /*leugen*/. Blijkbaar werd hij bij zijn doordenking van de

142. Michel de Certeau, a.w., p. 19.

143. Oswald Ducrot, a.w. p. 188.

144. A.J. Greimas, *Du Sens*. Parijs (Seuil) 1970, p. 192.

waarachtigheid niet door een logisch gezichtspunt geleid, maar veeleer door de narratieve analyse. De invoering van dit nieuwe paar categorieën was namelijk het gevolg van observaties van het volgende type: 'Binnen het kader van het volkssprookje kan de competentie van het subject (= zijn kwalificering) slechts verworven worden met behulp van een gesimuleerde performantie. Welnu, als men zegt dat zij gesimuleerd is, dan geeft men stilzwijgend te kennen dat ze is volvoerd om waar te lijken, maar dat zij dat "in werkelijkheid" niet is'.¹⁴⁵ Daarmee was de weg dus aangegeven: een combinatie van de predikaten zijn en schijnen maakte het mogelijk een weergave op te stellen van het narratieve spel van de /waarheid/ (en van het /zijn/), van de /onwaarheid/ (en van het /niet-zijn/), van het /geheim/ en van de /leugen/. Een dergelijk instrument vergemakkelijkte volgens A.J. Greimas de analyse van 'die bijzondere "maskerade" die bestaat uit confrontaties van geheime, miskende of erkende helden en verklede, ontmaskerde en gestrafte verraders, en die een van de wezenlijke assen van de narratieve verbeelding vormt'.¹⁴⁶ We laten hier de talloze problemen die de logische constructie en de semantische invullingen van het 'vierkant van de waarachtigheid' stellen terzijde, om nader in te gaan op een van de figuren, de /leugen/. In zijn analyse van de *Deux amis* van Maupassant beschrijft A.J. Greimas het programma dat de uitvoering van deze figuur mogelijk maakt: 'Dat wat lijkt en niet is voorstellen als dat wat tegelijk lijkt en is. Dat is nu precies de definitie van de leugen als doen (van het "liegen")'.¹⁴⁷ Wanneer de twee vissers door de Duitsers gevangen worden genomen aan de oever van de Seine, op het eiland Marante, beschikken zij om zich in hun thematische rol als 'visser' te bevestigen over niets anders dan hun gemanifesteerde doen: ze lijken vissers en zij zijn het ook werkelijk (schijnen + zijn); ze worden betrapt terwijl ze hun vissnoer in het water hebben uitgeworpen en kunnen op hun vangst wijzen. Niettemin zegt de officier ervan overtuigd te zijn dat ze spionnen zijn: 'Volgens mij zijn jullie beiden spionnen die erop uit zijn gestuurd om mij te bespieden. Ik neem jullie gevangen en ik fusilleer jullie. Jullie doen net alsof jullie vissen om jullie bedoelingen beter te verbergen...' De twee affirmaties, de ene stilzwijgend, de andere verbaal, spreken elkaar tegen, maar duidelijk is, dat de beide vissers niet in staat zijn de Pruisische officier van replek te dienen. We zien duidelijk hoe het probleem van de waarheid verschuift. Het ware discours en het "werkelijke" discours, dat de din-

145. A.J. Greimas, 'Les actants, les acteurs et les figures', in: *Sémiotique narrative et textuelle*. Parijs (Larousse) 1973, p. 165.

146. A.J. Greimas, a.w., p. 166.

147. A.J. Greimas, Maupassant. *La sémiotique du texte*. Parijs (Seuil) 1976, p. 82.

gen zegt zoals ze in werkelijkheid zijn', ¹⁴⁸ neigen ertoe de hulp in te roepen van de modaliteit van het kunnen, alsof de intrinsieke eigenschap van de affirmatie voortdurend dreigt te worden ontkend. Anders gezegd, we zouden het gezichtspunt waar we van uitgingen moeten omkeren. Voor de narrataire was dit onontkoombaar; voor de narrateur wordt het dat op zijn beurt. Het lijkt er nu op alsof de affirmatie van de ik slechts geldt door de aanvaarding van de jij. Daarom brengt het probleem van het waarheid spreken ons ertoe de middelen te inventariseren die de narrateur mobiliseert om zijn affirmatie te versterken. Het voorbeeld van de Pruisische officier is ogenschijnlijk karikaturaal; toch is het exemplarisch. Elke narrateur die zich opmaakt een 'waar' discours te houden probeert zich immers in die ruimte te plaatsen die voor hem het gunstigst is, te weten, de ruimte die de tegenspraak uitsluit. Daarom heeft het spreken van een narrateur die zich op de isotopie van het kunnen bevindt en de dominante positie inneemt, de beste kansen /waarheid/ en /werkelijkheid/ met elkaar te verbinden. *Verum factum* was het adagium van Vico en waarschijnlijk ook dat van de Pruisische officier: de fusillering van de beide vrienden 'bewijst' dat zij als vissers vermomde spionnen waren.

We kunnen zo althans enkele onderscheidende posities van een narrateur die een waarheidsdiscours houdt, aangeven:

1. Hij plaatst zijn énoncé onder de bescherming van het gezag, zoals de Pruisische officier deed; wij geven deze actoriële positie symbolisch weer met het substituuut HIJ, in het voetspoor van G. Guillaume die hiermee het 'personage van het universum', de vertegenwoordiger van de 'orde der dingen' aanduidt (vergelijk de 'hij' van de meteorologische en noodzakelijke verschijnselen). ¹⁴⁹ Dat is het geval bij de proposities die 'een eeuwige waarheid' uitdrukken, of die zich voor wetenschappelijk uitgeven, zoals: 'het geheel is groter dan zijn delen' (voorbeeld uit de *Grammaire générale et raisonnée*); of in een ander register: 'Het is bekend dat een kind bij de taalverwerving het eerst de stemintonatie, het ritme enzovoort leert en pas dan de woorden en dat dit vocalisme direct afhankelijk is van de driften in de orale en anale fase'. ¹⁵⁰ Hetzelfde betekenis-effect treedt op bij de proposities die op een dogma berusten: 'God is oneindig' (*Grammaire générale et raisonnée*) of op een ideologie: 'Mao

148. Ibidem, p. 187.

149. Deze HIJ (Frans II.) wordt in het Nederlands eerder weergegeven met HET. Vgl. de Franse uitdrukkingen 'Il fait beau', het is mooi weer, en 'il faut', het is nodig (noot van de vertalers).

150. Julia Kristeva, 'La Musique parlée ...', in: *Langue et langages de Leibnitz à l'Encyclopédie*. Parijs (10/18) 1977, pp. 189 en 213.

Ze-Dong vraagt: “Waar komen de juiste ideeën vandaan”, en geeft ten antwoord: “Van de klassenstrijd, van de strijd voor de produktie, van de strijd voor het wetenschappelijk experiment”.¹⁵¹ Het beroep op de HIJ dwingt de narrataire zich koest te houden. We zullen in het vervolg dit type proposities waarvoor een waar HIJ garant staat weergeven als:

k is HIJ waar

2. De volgende posities zijn minder gunstig voor de narrateur; ze perken de ruimte van de waarheid steeds nauwer af. De narrateur neemt de positie die zich het dichtst bij de HIJ bevindt in, wanneer zijn waarheid spreken, omdat het niet met een ‘eeuwigheids’-énoncé kan versmelten, niettemin steunt op de consensus van een sociale groep: een gemeenschappelijke en niet langer universele waarheid. Een citaat uit *Aurélia* van Nerval illustreert dit voortreffelijk: ‘Een in Duitsland algemeen bekende overlevering verhaalt dat elk mens een dubbelganger bezit...’. Wij zullen deze tweede actoriële positie symbolisch weergeven met het substituuut MEN:

k is MEN waar

Eén stap verder en de narrateur beschikt slechts over de instemming van een JIJ om zijn affirmatie ten opzichte van de narrataire te versterken. Deze duele waarheid wordt als volgt genoteerd:

k is IK-JIJ waar

Tenslotte staat de narrateur alleen. Hij neemt uiteindelijk de positie in die wij aan het begin hebben beschreven:

k is IK waar

We hebben gezien dat het een dergelijke positie, logisch gesproken, niet aan kracht ontbrak, maar dat op het vlak van het discours de narrateur deze positie van de vier die wij hebben onderzocht als de meest kwetsbare beschouwde. Hem rest dan de mogelijkheid opnieuw de voorwaarden tot stand te brengen die hem van zijn suprematie verzekeren, anders gezegd, de modale afstand tussen hem en de narrataire te herstellen. Het is voor hem voldoende wanneer hij zich voordoet als een subject met een tweeledige status; hij blijft de actantiële rol van het weten vervullen, maar hij doet net alsof hij een modaliteit bezit die hem greep verleent op een ander semantisch universum dat geregeerd wordt door andere wetten (de verandering van logica, waarnaar Roland

151. V.A. Berrendonner, ‘Le fantôme de la vérité...’, in: *Linguistique et Sémiologie*, 4. Lyon (PUL) 1977, pp. 127-160.

Barthes verwees in het zojuist geciteerde voorbeeld, zou dus als gefigurerde voorstelling het proces van verschuiving van het ene universum naar het andere hebben); we stellen voor deze andere modaliteit door het *geloven* te kenmerken. Halen we nogmaals *Aurélia* aan: 'Wat was toch die Geest die mij en buiten mij was. Was het de *Dubbelganger* uit de legenden...? (...) Hoe het ook zij, ik geloof dat de menselijke verbeelding niets bedenkt dat niet waar is, in deze of in een andere wereld, en ik kon aan dat wat ik zo duidelijk had *gezien* niet twijfelen'. Hier treedt het 'zeker-geloven' van het poëtische subject in de plaats van het 'zeker-weten' van het Cartesiaanse subject.¹⁵²

Nu we aan het einde gekomen zijn van onze uiteenzetting over de waarachtigheid en haar in twee stellingen kunnen samenvatten: de narateur lijkt op zijn minst uiteen te vallen in een subject van het *weten* en een subject van het *geloven*, en hun *énoncés* worden gekenmerkt door uiteenlopende graden van zekerheid, betreuren we het dat we onze analyse van de discursieve structuren niet kunnen voortzetten. Maar het behoort niet tot onze taak een even omvattend veld van onderzoek te bestrijken als de *Dictionnaire* heeft proberen te doen. Wij wilden de semioticus enkel de wegen wijzen die nog openstaan.

Met dit begrip *ouverture* willen we besluiten. De *Dictionnaire* geeft weliswaar een uiteenzetting van het theoretische corpus waarop de Parijse School zich beroept. En het staat buiten kijf dat de hoofdlijnen van wat de semiotiek belooft te zijn thans duidelijk zijn uitgezet. Maar er bestaat geen gruwelijker verleiding dan die van het *isolement*. De onderzoeker moet bedenken dat van hem behalve *rigueur*, een vermogen tot het inslaan van nieuwe wegen wordt verwacht.

152. Vgl. voor het onderscheid tussen weten en geloven, waarheid en zekerheid, A.J. Greimas, 'Le contrat de véridiction', in: *Dilbilim* 2, 1977, pp. 9 en 10.